

עשה לך מנהיג

במקום להאשים תהליכים היסטוריים ולזרום איתם, יש להקים מסגרות מיוחדות להכשרת מנהיגי העתיד ולתקן את ההיסטוריה בכוונת מכוון

מקור רשמי
13.8.2004
22.10.2004
7/11
3085

עת הרחבת אופקים וממילא מצמצמת את שדה החשיבה של הלומד, בעוד שהשכלה הומניסטית משמשת תשתית להבנת תהליכים תרבותיים גלובליים ומקנה פרספקטיבה בות רחבות יותר גם לעיסוקים במקצועות 'דיאליים'. כפי שמסביר אפלטון ב'פוליטיאה', לא מומהיות מקצועית לכשעצמה, יוקרתית ככל שתהיה, יש בה כדי לעשות אדם למנהיג, אלא 'הידיעה הכללית' כלומר, הראייה הפילוסופית.

זהו למעשה הפרדוקס של 'מלך פילוסוף', שהוא האי-דיאל האפלטוני: למרות שמלך ופילוסוף הם תרתי דסת-רי, האמת היא אחת - אין אמון 'אמיתית' ואמת אחרת לצרכי הנהגת הציבור.

אפלטון גם קבע כי אין אדם יכול להגיע לתפקיד הנהגתי אם לא למד דיאלקטיקה, קרי אמנות החשיבה הביקורתית והטיעון הלוגי. נכון שככל שמדובר בהמונים נראה כי הדמגוגיה יעילה יותר, אולם בחברות דמוקרטיות. על מנגנוני הביקורת שלהן, יש חשיבות מיוחדת לאמנות הדיון שביסודה ההכרה כי כל מושג ומצב כולל בתוכו, בכוח או בפועל, את נייגורו, וכי המציאות המוסרית, החברתית וההיסטורית היא מורכבת.

לעומת הקונוטציה השלילית של 'דמגוגיה', למונח 'רטוריקה' יש קונוטציה חיובית. ביוון העתיקה הייתה אמנות הנאום - הכלי להבעת המחשבה, בת לווייתה הקבועה של הדיאלקטיקה. בהיעדר שתי מיומנויות אלה אין בידי השואף להנהגה היכולת להניע קבוצות אנשים.

במציאות המתקראת גלובלית אי אפשר לו לאדם ליוזם, לפתח ולהגיע למצוינות ללא הבנת הדגמים והתהליכים היסודיים של מערכות פוליטיות, תרבותיות וכלכליות בינלאומיות. במערכת החינוך הישראלית, ובחברה הישראלית בכלל, אין עדיין הכרה בכך. ממחקרים עדכניים עולה כי רמת ההשכלה של הישראלים הולכת ויורדת יחסית לרמת ההשכלה של אזרחי מדינות אחרות. טוב יעשו אפוא מסגרות טיפוח של שוחרי הנהגה אם יטילו על תלמידיהן חובות קריאה, ובמיוחד קריאה של עיתונות בינלאומית. במערכות החינוך של מדינות האיחוד האירופי מתפתחות כיום תוכניות בתחום זה, ומערכות העיתונים הבינלאומיים הגדולים דוגמת ה'הראלד טריביון' וה'ניו-יורק טיימס' משתפות עימן פעולה.

בשנים האחרונות קמו בארץ מכונים המציעים תוכניות לפיתוח דרכי חשיבה ואסטרטגיות למידה. זוהי גישה המדלגת על העיקר: אי אפשר ללמד איך לחשוב אם אין על מה לחשוב, וכדי שיהיה על מה לחשוב יש לקרוא ולהתמקד יוצר. רמתו הפתחה מגמה של הקמת בתי ספר

רמתו האינטלקטואלית של בוגר בית ספר ישראלי, כמו גם של סטודנט במוסדות ההשכלה הגבוהה אצלנו, היא ירודה. התרבות הרווחת היא רדודה, נוטה לשטחיות ומגישה מן המוכן את החד-משמעי והרגעי. היא פוטרת מן התהייה, שהיא ביסוד התפתחות הרוחנית של האדם. מקובל לייחס תופעה זו ל'היסטוריה', כלומר, להתפתחות החברתיות הכלליות, שעיקרן עיוותי מוסר, חומרת, אגואיזם, שפל תקציבי וגאות פוסט-מודרניסטית. אם ההיסטוריה אכן מתקלקלת מתוך עצמה, מעצם מהותה ואגב התפתחותה, הרי שתיקונה חייב להיות בכוונת מכוון. ולענייננו - יש להכשיר קבוצות עילית של גברים ונשים בעלי כישורים אינטלקטואליים, מוסריים ונפשיים, הראויים להנהגה. כיוון שמערכת החינוך הציבורית, המהויבת לשוויוניות ואשר עניינה בטיפוח החלשים ולא החזקים, לא תוכל לעשות זאת - יש להקים לשם כך עמותות פרטיות, אשר תדאגנה גם למעוטי היכולת הכספית הראויים למסגרות כאלה.

הכשרת קבוצות הנהגה אין פירושה הכשרה להנהגה מדינית גרידא, שכן על תכונות ההנהגה לבוא לידי ביטוי בכל מערכות החיים החברתיות. כך למשל, עניינה של הכלכלה המדינית הוא להעצים את העושר הציבורי ולשכלל את נוסחאות חלוקתו כך שהעניים יהיו פחות עניים והעשירים לא יהיו פחות עשירים. לכאורה, זהו עניין לכלכלנים לענות בו, אך לאמיתו של דבר רק מנהיג בעל שאר רוח וראייה רחבה, הכוחן את המציאות מעבר לנוסחאות הכלכליות, מתוך רגישות לצרכי הפרט מחד גיסא והבנת מגבלותיהם של צרכים אלה מאידך גיסא - עשוי לשקלל מגמות, רגישויות ואפשרויות לכדי הנהגה כלכלית נכונה. הכלכלנים ישמשו בידיו כלי שרת לבניית הנוסחאות התאורטיות ואילו הוא ישמש מצביא המצביע על הכיוון.

כך גם המצביא החינוכי: אין הוא 'טכנאי בחינות' גרידא וגם אין הוא 'טכנאי ערכים', ה'מריץ דרך גרונו אוסף של משפטים קדומים' כדברי הסופר הגרמני בן המאה ה-19 קונו פישר. החינוך הוא בעיקרו תהליך של עיצוב, וכמו כל עיצוב הוא לפעמים לוחץ ומעיק - גם למעוצב וגם למעצב. מלאכת החינוך מטבעה מכוונת אל הפרט, אך ניוונה מתוך ראייה רחבה יותר, של תיקון החברה. אם יסוד התפתחותו הבריאה של הפרט הוא קריאת דרוור למיוחד שבנו, הרי שתיקון הקולקטיב החברתי טמון דווקא ביצירת אחדות, למצער חיצונית. איך ביטא זאת פרידריך ניטשה? החינוך הוא אמצעי להרס היוצא מן הכלל לטובת הכלל.

עד כאן חלק ראשון.
חלק שני ניתן למצוא בעמ' הבא.

הוא... שבו... הקולקטיב החברה
תי טמון דווקא ביצירת אחדות, למצער חיצונית. איך
ביטא זאת פרידריך ניטשה? החינוך הוא אמצעי להרס
היוצא מן הכלל לטובת הכלל.
המנהיג נדרש אפוא בתחומים שבהם המדע, הטכנולוגיה
גיה והרציונליזם הצרוף אינם מציעים פיתרונות חד
משמיעים, אלא רק מסייעים לאינטואיציה הבריאה. מכאן
שהכשרת המנהיג עניינה פיתוח ושכלול התובנה האינ-
טואיטיבית אגב הקניית השכלה כללית והיזוקם של
כשרים מוסריים ורגשיים.

הראשונים בתרבות המערבית שנקטו בגישה זו היו
הסופיסטים, במאה החמישית לפני הספירה. הם הוסיפו
על מסגרת בתי הספר היסודיים תוכניות לימודי המשך
בספרות, מתמטיקה, תורת המידות, דיאלקטיקה ורטוריקה.
קה. הם גרסו כי הצלחת החינוך תלויה בשלושה גורמים:
כישרון טבעי, הידע של המורה ותרגול. והנה, במערכת
החינוך הציבורית במדינת ישראל אין הכרה מספקת
בחיוניות התרגול; בבתי הספר התיכוניים כמעט שלא
נדרשת הכנת שיעורי בית, ותרגול מעשי מסוג עריכת
ויכוחים, יישום דרכי קבלת החלטות או עמידה במשימות
שונות — כמעט שאינן קיים.

אך בעיה יסודית יותר היא תפיסה שגויה של ההשכלה
הכללית, המשתקפת בזלזול במקצועות ההומניסטיקה.
בחינוך התיכוני, המקצועות היוקרתיים ביותר הם המק-
צועות המדעיים והטכנולוגיים, אשר אכן הם שמקנים
לבעליהם מעמד כלכלי-חברתי גבוה. אולם, לאחרונה
ניכרת בעולם המערבי הכרה בכך שמקצועות היתר מונ-

בשנים האחרונות קמו בארץ מכונים המציעים תוכניות
לפיתוח דרכי חשיבה ואסטרטגיות למידה. זוהי גישה
המדלגת על העיקר: אי אפשר ללמד איך לחשוב אם אין
על מה לחשוב, וכדי שיהיה על מה לחשוב יש לקרוא
ולהוסיף ידע. כמו כן התפתחה מגמה של הקמת בתי ספר
'דמוקרטיים', בהם שותפים התלמידים בקביעת תכני
הלימוד והערכים החינוכיים. והרי כיצד יכולים הם לקבוע
תכנים וערכים אם אין להם עדיין השכלה מספקת? 'תורת
השלבים' כאן היא ברורה: ראשית קונה האדם ידע, אז
ניתן להכשירו לנתח ידע זה, ורק לבסוף יהיה הוא מצויד
ביכולת לגבש דעה.

כמובן שעל המימד היהודי להיות חלק אינטגרלי מהכ-
שרתו של שוחר המנהיגות. מנהיג, בשונה ממנהל, פועל
בהשראת אתוס קיים ותוך ניסיון לשמר, להעצים או
לשנות את השפעתו. והנה, כל אתוס נתון כמעטפת של
אתוס כללי יותר, וכאשר מדובר בחברה הישראלית-יהוד-
דית מדובר באתוס היהודי לגונוניו.

הכשרת שוחרי הנהגה מן הראוי שתיעשה במסגרת שתי
הכיתות העליונות בבית הספר התיכון ועוד שנה במסגרת
קדם צבאית. הדבר יתרום גם לשיפור איכות המתגייסים,
להקלת קליטתם ביחידות מיוחדות ולהכנתם למסלולי
פיקוד. גם האקדמיה תצא נשכרת מכך, אך עיקר ייעודה
של התוכנית מכוון למתחנכים עצמם: אם נצליח להגביה
את הפסגות הם ישאו עיניהם גבוה יותר ●

ד"ר שלמה פרלה הוא מרצה ליחסים בינלאומיים
באוניברסיטת בר-אילן